6. ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਕਰਤਾ : ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ

ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਜਦੋਂ ਗੱਲ ਤੁਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੀ ਬਹੁਪੱਖੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਉੱਘੜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਿਤਕ, ਸਮਾਜਕ, ਧਾਰਮਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਰਸੀਏ ਵੀ ਸਨ।

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਅਗਸਤ 1861 ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਹਰਿ ਕੌਰ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਸਬਜ ਬਨੇਰਾ(ਬਨੇਰਾ ਖੁਰਦ) ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ। ਭਾਈ ਮੀਂਹਾਂ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਆਪ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾਤਾ ਸਨ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਕਾਨ੍ਹ ਕੌਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਭੈਣ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਪੀੜੀਆਂ ਤੋਂ ਲਾਹੌਰ, ਨਾਭਾ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬੜੇ ਹੀ ਸਭਿਅਕ ਅਤੇ ਸੁਖਾਵੇਂ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਹੋਈ। ਆਪ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਰਦੂ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਗਿਆਤਾ ਸਨ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਾਭਾ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਹੁਦਿਆਂ ਉੱਪਰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਰਿਆਸਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਉਹ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਨਾਭਾ ਰਿਆਸਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁਝ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਨਾਭਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਪੱਕ ਨੀਤੀਘਾੜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਕਰ ਕੇ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਰਨਲ ਡਨਲਪ ਸਮਿੱਥ ਨੇ ਨਾਭਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ,

"I have always had a high regard for Sardar Kahan Singh. I never met any official in any of the Phulkian states who so faithfully served the interests of both his chief and his state." (ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿੱਚ ਸਰਦਾਰ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁਤ ਇੱਜ਼ਤ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਫੁਲਕੀਆ ਰਿਆਸਤਾਂ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਅਫ਼ਸਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਏਨੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ।)

ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਪਿਛੋਕੜ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਰਾ ਦੀ ਪੋਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪਿੰਡ ਜਗਤੇਵਾਲਾ, ਤਹਿਸੀਲ ਸ਼੍ਰੀਕਰਨਪੁਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਸ਼੍ਰੀ ਗੰਗਾਨਗਰ ਵਿਖੇ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਦੱਸਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪੜਦਾਦਾ ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇੱਕੋ ਹੀ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ 'ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਜੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਪਾਠ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੁੱਚਾ ਪਾਠ ਨਾਭਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕੋ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਨਾਭਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਠੁੰਮਣਾ ਦੇਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਪਰਾਲਾ

ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਦਵਾਨ ਮੈਕਾਲਿਫ਼ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ 'ਸਿੱਖ ਧਰਮ'(The Sikh Religion) ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾਈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੱਕ-ਹਕੂਕ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੇ ਨਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

'ਰਾਜ ਧਰਮ' ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੁਆਰਾ ਰਚੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਕਿਰਤ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਨਾਭਾ ਰਿਆਸਤ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪਰਜਾ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਗਈ। ਨਾਟਕ ਭਾਵਾਰਥ ਦੀਪਿਕਾ ਟੀਕਾ, ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ, ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਭਾਕਰ, ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਧਾਕਰ, ਸਮਸਯਾ ਪੂਰਤੀ, ਗੁਰਾ ਗਿਰਾ ਕਸੌਟੀ, ਪਹਾੜ ਯਾਤ੍ਰਾ, ਵਿਲਾਇਤ ਯਾਤ੍ਰਾ, ਸ਼ਰਾਬ ਨਿਖੇਧ, ਇੱਕ ਜੋਤਿਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ, ਗੁਰਮਤ ਮਾਰਤੰਡ, ਗੁਰ ਮਹਿਮਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਅਨੇਕਾਰਥ ਕੋਸ਼, ਨਾਮਮਾਲਾ ਕੋਸ਼, ਸੱਦ ਪਰਮਾਰਥ, ਗੁਰਛੰਦ ਦਿਵਾਕਰ, ਗੁਰਸ਼ਬਦਾਲੰਕਾਰ, ਰੂਪਦੀਪ ਪਿੰਗਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਸਗੋਂ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਛੂੰਹਦੀਆਂ ਹਨ। 'ਜੋਤਿਸ਼ ਦੀ ਪੁਸਤਕ' ਨਾਮਕ ਕਿਰਤ 'ਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਤਾਰਾ ਵਿਗਿਆਨ ਬਾਬਤ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਨਾਮਕ ਪੁਸਤਕ 'ਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਬੜੇ ਹੀ ਤਾਰਕਿਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਅਫ਼ਗਾਨੀਸਤਾਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਹਾੜ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ 1907,1908 ਤੇ 1910 ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਇੰਗਲੈਂਡ ਫੇਰੀਆਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵਿਲਾਇਤ ਯਾਤ੍ਰਾ ਨਾਮਕ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਸ਼ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪੰਜ ਦਹਾਕੇ ਹੰਢਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 20 ਮਈ 1912 ਈ. ਨੂੰ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਰਗੇ ਪਹਾੜੀ ਰਮਨੀਕ ਸਥਾਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ। 13 ਸਾਲ 8 ਮਹੀਨੇ ਅਤੇ 17 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਘੋਰ ਤਪੱਸਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 6 ਫਰਵਰੀ 1926 ਈ. ਵਿੱਚ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲਿਖਤ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ 26 ਅਕਤੂਬਰ 1927 ਈ. ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ 2 ਸਾਲ 5 ਮਹੀਨੇ ਅਤੇ 18 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਸਖਤ ਮਿਹਨਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1930 ਈ. ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਰ ਜਿਲਦਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ। ਪਹਿਲੀ ਛਪਾਈ ਵੇਲੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ 3338 ਪੰਨੇ ਸਨ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਛਪਾਈ ਸੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰੈਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਲਾਲਾ ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਨੇ ਬੜੀ ਹੀ ਲਗਨ ਨਾਲ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਉਜ਼ਰਤ ਉੱਪਰ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਹੈ। ਅੱਜ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕਿਰਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਕਿੰਤੂ/ਪ੍ਰੰਤੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼

ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਅੱਜ ਵੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਤਨੀ 1930 ਈ. ਵਿੱਚ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਛਪਾਈ ਆਧੁਨਿਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ 1960 ਈ. ਵਿੱਚ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਨੂੰ ਚਾਰ ਜਿਲਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਜਿਲਦ ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਾਧਿਆਂ ਨੂੰ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ 'ਨਵੇਂ ਵਾਧੇ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਡਾ. ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, "ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੀਵਨ ਘੜੀ ਵਾਂਗ ਸਦਾ ਨਿਯਮਿਤ ਟੋਰ ਟੁਰਨ ਦਾ ਆਦੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਵੇਲਾ, ਖਾਣ-ਪਾਣ ਦਾ ਵੇਲਾ, ਸੌਣ, ਜਾਗਣ ਅਤੇ ਸੈਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵੇਲਾ, ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਨ। ਕਦੇ ਉਨਾਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਆਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਉਹਨਾਂ ਨਹੀਂ ਉਪਜਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅੱਗੇ ਸਦਾ ਇਹੋ ਅਰਦਾਸ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਡੀਆਂ ਨਾ ਰਗੜਣੀਆਂ ਪੈਣ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਹਰ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਵੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਸੀ।"

ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਚਾਨਕ 23 ਨਵੰਬਰ, 1938 ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ।

ਅਭਿਆਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਜੀਵਨ ਉੱਪਰ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉ।
2. ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।
3. ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ।
4. ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਦਵਾਨ ਮੈਕਾਲਿਫ਼ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?
5. 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਕਰਤਾ: ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ' ਜੀਵਨੀ-ਮੂਲਕ ਨਿਬੰਧ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਸਾਰ ਲਿਖੋ।